

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-9-85-51>

УДК 343.98

Стрілець С.О., Кузнецов Р.В.Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України**ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС**

Анотація. В статті розглянуто проблемні питання підготовки експертних кадрів для Експертної служби Міністерства внутрішніх справ в умовах реформування правоохоронної системи України. Приведено низку недоліків, які характерні для нинішньої системи підготовки. Висловлено зауваження та внесені пропозиції щодо нормативно-правового, організаційного забезпечення освітнього процесу та судово-експертної діяльності. Проаналізовано нині діючу систему підготовки судових експертів в Україні та висвітлено досвід їх підготовки в ряді європейських країн. Аргументована неприйнятність для України підходів підготовки експертних кадрів МВС, яка використовується в Російській федерації. Запропоновано нову модель системи підготовки судових експертів для Експертної служби МВС. Висвітлено роль Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) у підвищенні професійного рівня судових експертів, якості проведення судових експертиз.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, Експертна служба, судовий експерт, система підготовки, шляхи вдосконалення, огляд місця події.

Strilets Serhii, Kuznetsov RomanKharkiv Scientific Research Forensic Center
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine**WAYS TO IMPROVE TRAINING AND QUALIFICATION IMPROVEMENT FORENSIC
EXPERTS OF THE EXPERT SERVICE OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS**

Summary. This article considers the problematic issues of training expert staff for the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs in the context of reforming the law enforcement system of Ukraine. First of all, the current state of training of forensic experts is analyzed, which has preserved the principles of the training system since Soviet times. There are a number of shortcomings that are characteristic of the current training system. In particular, attention is drawn to the inconsistency of certain rules in the interrelated regulations adopted by the relevant authorities in different years. Emphasis is placed on the need to bring the regulatory framework in line with generally accepted principles of law, to prevent the facts of "conflict" of legal norms. Remarks were made on the normative-legal, organizational support of the educational process and forensic activity. Proposals have been made to correct shortcomings in this area of activity. The most problematic elements of the current system of training forensic experts for the Expert Service are analyzed. The experience of their preparation in a number of neighboring European countries is highlighted. The argument is given for what reasons, approaches to the training of expert staff used in the system of educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation are not acceptable for the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. A new model of the system of training forensic experts for the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs is proposed, which is based on course training. Each stage of the course system of training is characterized with the maximum consideration of the type of basic education of students, the complexity of the expert specialty and other factors. New forms of educational process are outlined. Emphasis is placed on the need for future forensic experts in the process of preparing a documented right to independent participation in the review of the scene. A new form of advanced training foremployees Scientific Research Forensic Center and the National Police of Ukraine as specialists has been proposed. The role of the European Network of Forensic Institutions (ENFSI) in raising the professional level of forensic experts of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the quality of forensic examinations is highlighted.

Keywords: forensic expert activity, forensic department, forensic expert, training system, ways to improve, crime scene investigation.

Постановка проблеми. Роль судової експертизи в процесі розслідування кримінальних правопорушень надзвичайно велика. Так, відповідно до ч. 2 ст.84 КПК України висновки експерта є процесуальними джерелами доказів [1].

Від якості та рівня проведення судових експертиз багато в чому залежить ефективність розслідування. Одним з найголовніших факторів підвищення професійного рівня проведення судових експертиз державними експертними установами взагалі, та Експертною службою зокрема, є створення нової системи підготовки кадрів.

Перебудовування системи підготовки експертних кадрів, як специфічної, вузькоспеціалізованої категорії спеціалістів, важко переоцінити в умовах реформування правоохоронної системи.

На первинному етапі становлення, після реорганізації у 2015 році, а потім в результаті розширення штатів, Експертна служба МВС зіткнулася з проблемою підготовки кваліфікованих кадрів. На посади судових експертів призначались невідповідні кандидати, часто з непрофільною освітою. Підготовка проходила у відповідних підрозділах за участю досвідчених

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2598-5008>

фахівців в у мовах безперервної судово-експертної діяльності. І далеко не завжди, враховуючи як суб'єктивні, так і об'єктивні причини, рівень підготовки нових судових експертів відповідає вимогам сьогодення. З часом виникли питання пов'язані з перепідготовкою та підвищенням кваліфікації співробітників експертної установи.

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі, ДНДЕКЦ), що є головною структурною частиною Експертної служби, як член Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI), повинен відповідати високим критеріям цієї авторитетної міжнародної експертної організації, в тому числі і з кадрових питань.

Отже, всі ці виклики ставлять ряд завдань щодо шляхів підготовки судових експертів, як для Експертної служби МВС, так, видається, і для експертних установ інших відомств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки судових експертів для експертних установ в різні роки досліджували такі відомі вчені-правники, як В.М. Бараняк, Ю.О. Пілюков, А.В. Кофанов, С.Г. Гаспарян, Л.Н. Головченко, В.Ю. Шепітько, В.М. Шерстюк, В.А. Журавель, В.О. Коновалова, В.І. Алексейчук, І.А. Колеснікова.

Причому, лише В.М. Бараняк та А.В. Кофанов у своїх роботах досліджували проблеми підготовки судових експертів для Експертної служби МВС.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На тему вдосконалення підготовки судових експертів опублікована незначна кількість наукових робіт. В основному автори публікацій торкаються цієї проблематики, яка має місце в системі науково-дослідних закладів Міністерства юстиції. А напрямком підготовки експертних кадрів для підрозділів Експертної служби МВС в сучасних умовах у науковому середовищі майже не розглядався. Отже, ці питання вимагають більш ґрунтовного теоретичного дослідження.

Метою статті є висвітлення проблем підготовки судових експертів для Експертної служби МВС України та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У процесі реформування правоохоронної системи наразі багато питань викликає підготовка кадрів. Комплекс цих проблем стоїть і перед Експертною службою МВС.

З початком активного реформування системи МВС, відповідно до прийнятого положення Закону України «Про Національну поліцію», Експертна служба не увійшла до структури Національної поліції [2]. В ході реорганізації служби виникла необхідність у розширенні штатів, створення нових напрямків досліджень, наборі великої кількості нових співробітників, організації їх навчання у процесі безперервної судово-експертної діяльності. В ході вирішення цих завдань гостро стало питання про необхідність перебудови системи підготовки кадрів для експертних підрозділів.

Наразі, підготовка судових експертів в цілому зберегла принципи системи їх підготовки ще з радянських часів.

На посади судових експертів Експертної служби призначаються особи, які мають вищу освіту з освітнім рівнем не нижче спеціаліста або магістра, серед яких невеликий процент мають юри-

дичну освіту. Профільну вищу освіту має ще менше кандидатів. На сьогоднішній день профільну вищу освіту надає лише Національна академія внутрішніх справ, яка готує спеціалістів за першим освітнім рівнем (бакалавр) з терміном навчання 4 роки за спеціальністю «Експертно-криміналістичні дослідження». Навчальні програми створені на основі вимог спеціальності «Право», які повною мірою не враховують експертної специфіки, і не відповідають вимогам сьогодення.

Так, А.В. Кофанов, абсолютно правильно стверджував, що до недоліків освітньої підготовки судових експертів належать:

«– недостатність теоретичної фундаментальності підготовки судових експертів;

– виключення з навчального плану дисциплін, необхідних для повноцінної підготовки судових експертів;

– навчальна перевантаженість непомірною кількістю не пов'язаних з експертною діяльністю дисциплін;

– недосконалість системи підходів до добору майбутніх фахівців;

– недостатня розробленість механізму супроводження діяльності фахівців Експертної служби МВС України;

– недоліки у системі контролю та самоконтролю рівня професійної підготовки співробітників Експертної служби МВС України» [3, с. 108, 109].

До цього переліку необхідно додати явну недостатність практичних занять для засвоєння, як положень базових наук (наприклад, судової фотографії, тактики огляду місця події), так і методик проведення судових експертиз.

У цьому контексті Бараняк В.М. цілком слушно зауважив, що «судово-експертні спеціальності мають подвійну природу, де основну роль відіграють базові науки, допоміжну – юридичні» [4, с. 232].

Але юридична складова процесу реформування у цій сфері, тим не менш, має надзвичайно велике значення.

Першочергово необхідно привести у відповідність нормативно-правове та організаційне забезпечення, як освітнього процесу та і взагалі судово-експертної діяльності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» «судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності» [5]. Але, відповідно до ст. 5 Закону України «Про вищу освіту», який був прийнятий у 2014 році, у переліку рівнів вищої освіти рівень – спеціаліст відсутній [6].

В кримінальному процесуальному кодексі, який був прийнятий у 2012 році положення про додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи були виключені. Водночас, дані положення мають місце у Цивільному процесуальному кодексі, Господарському процесуальному кодексі, Кодексі адміністративного судочинства, що негативно впливає на застосування цих норм в практичній діяльності. І наведені невідповідності непоодинокі.

Дуже багато підзаконних нормативних актів, окремі положення яких «конфліктують», як між собою, так і з законодавчими нормативними актами.

На нашу думку, перед відповідними державними органами необхідно ініціювати проведення комплексної звірки всіх діючих нормативних актів, які регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності та в подальшому привести їх у відповідність один до одного з урахуванням загально прийнятих принципів права.

Після призначення на експертні посади в Експертну службу молодих співробітників, їх подальше навчання, аж до присвоєння кваліфікації судового експерта з певної спеціальності, цілком і повністю покладається на закріплені керівництвом підрозділів наставників з числа досвідчених судових експертів. Причому, за одним наставником можуть бути закріплені кілька осіб і це в умовах їх постійного експертного навантаження. Стажисти, як правило, не мають базової профільної чи юридичної освіти, отже не пройшли юридичну підготовку, курс криміналістики та інші спеціальні дисципліни. Тому, вивчення ними цих дисциплін необхідно забезпечити наставнику. Крім цього, досвідчені експерти, що призначені керівниками стажування, беруть участь у науковій діяльності. Від так, рівень їх зайнятості дуже високий, що не сприяє якісному навчанню закріплених стажистів. Не менш важливе значення має відсутність доплат за наставництво, в іншому випадку це було б додатковим стимулом якісного навчального процесу.

З огляду на наявні проблеми в системі підготовки судових експертів у нашій країні є закономірний інтерес оцінити, яким же чином ці складні завдання вирішують зарубіжні країни.

Так, наприклад у Росії питання підготовки експертних кадрів вирішили за допомогою введення до державного реєстру нової спеціальності для фахівців з вищою освітою – «судова експертиза». Наразі у вищих навчальних закладах МВС Росії готують за п'ятирічною формою навчання експертів «традиційних» криміналістичних експертів, що отримують після закінчення вищого навчального закладу диплом про вищу експертну освіту та допуски на право самостійного проведення семи видів експертиз: трасологічних, дактилоскопічних, балістичних, холодної зброї, портретних, почеркознавчих, техніко-криміналістичних експертиз документів. З 2000 року у Російській Федерації діє Державний освітній стандарт вищої професійної освіти за спеціальністю 030502 «Судова експертиза». Випускникам вузів за цією спеціальністю з 2003 року присвоюється кваліфікація «судовий експерт» [4, с. 231].

Методика підготовки судових експертів у Російській Федерації значно відрізняється від деяких сусідніх європейських країн. Так, Н.І. Клименко та В.К. Стринжа інформують, що експертні кадри для системи МВС у Польщі формуються так. Після отримання вищої освіти особи проходять спеціальну підготовку спочатку на курсах протягом року, потім шість місяців працюють під контролем досвідчених фахівців Інституту криміналістики та півтора року – під контролем фахівців на місцях. Лише через три роки вони отримують право самостійного виконання експертиз. За таким самим підходом здійснювалася підготовка експертів для системи Міністерств внутрішніх справ Угорщини, Чехії та Словаччини [7, с. 26].

Проаналізувавши різні підходи до організації підготовки кадрів для експертних підрозділів МВС сусідніх країн, ми прийшли до висновку, що для впровадження в Україні досвід Російської Федерації не прийнятний. Як показує багаторічний досвід, отримання особою «традиційних» криміналістичних допусків на право самостійного проведення семи видів експертиз не є раціональним ні за часом навчання, ні за матеріальними затратами. Після закінчення навчального закладу судовий експерт в експертному підрозділі виконує експертизи по одній, максимум двом спеціальностям наприклад, почеркознавчих і техніко-криміналістичних експертиз документів. Кваліфікацію за іншими спеціальностями він поступово втрачає. Передова світова практика пішла шляхом вузької спеціалізації. Особа, що навчається, освоює один вузький напрямок судової експертизи (наприклад, судову трасологію). У даному випадку забезпечується більш глибокі фундаментальні знання, є можливість значно поліпшити, як кількісну, так і якісну складові практичної підготовки, і як результат, – значно вищий професійний рівень. Судовий експерт виконуючи експертизи за одним напрямком постійно його підвищує.

Проаналізувавши, як позитивні так і негативні чинники вітчизняного стану підготовки експертних кадрів, взявши до уваги зарубіжний досвід видається, що для впровадження нової системи підготовки експертних кадрів для Експертної служби МВС в Україні слід використати наступну модель.

Підготовка судового експерта повинна передбачати: базову повну вищу освіту; післядипломну освіту (спеціалізація, стажування, підвищення кваліфікації та перепідготовка); спеціальну освіту за певними експертними спеціальностями; самоосвіту [8, с. 13]. Отримання базової вищої освіти (бажано профільної або юридичної) відповідного рівня є лише **першим етапом** до одержання кваліфікації судового експерта. В цьому контексті необхідно зауважити, що базовим рівнем освіти пропонується встановити перший освітній рівень (бакалавр). Навчальні програми необхідно розробляти з урахуванням сучасних вимог (теоретичної фундаментальності підготовки судових експертів; максимально мінімізувати викладання дисциплін не пов'язаних з експертною діяльністю та ін. [3, с. 108]

Особливу увагу приділяти проходженню практик та стажувань студентів (курсантів) в експертних підрозділах. В цих підрозділах повинні бути офіційно затверджені досвідчені співробітники у якості кураторів проходження останніх практик та стажувань.

При наборі кандидатів на роботу в Експертну службу специфіка професійної підготовки повинна враховувати той факт, що судові експерти на сьогоднішній день не мають статусу атестованих співробітників МВС.

Призначення на експертну посаду повинно проходити на конкурсній основі. Пропонується встановити, що для заміщення посад судових експертів кандидати не обов'язково повинні мати магістерський освітній рівень. В той же час, наявність магістерського освітнього рівня обов'язкова для кандидата на заміщення керівної посади в Експертній службі.

Наказом керівництва НДЕКЦ за новопризначеним судовим експертом закріплюється наставник, який буде його супроводжувати в процесі всього навчання. При чому, на весь цей період наставник за свою роботу повинен отримувати матеріальну винагороду.

Другий етап. Передбачається створення курсової системи підготовки. Експерт направляється на курси, як головний елемент централізованої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації судових експертів.

На базі державного вищого навчального закладу, наприклад, Національної академії внутрішніх справ пропонується створення Інституту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації експертних кадрів (далі – Інституту) для Експертної служби МВС з відповідним фінансуванням та спеціальним оснащенням. На базі інституту будуть проводитись курси за різними напрямками: для отримання кваліфікації за певною експертною спеціальністю; для перепідготовки діючих судових експертів; підвищення кваліфікації для призначення на вищу або керівну посаду, та ін. Можливе створення або філіалів, або окремих навчальних закладів з такими функціями за куцтовим принципом на базі вищих навчальних закладів системи МВС (наприклад, в містах Київ, Харків, Львів, Одеса).

Умови проходження курсу для отримання кваліфікації за певною експертною спеціальністю пропонуються наступні.

Терміни навчання: 1 рік слухачам з профільною освітою на криміналістичні види експертиз; 1,5 року слухачам з не профільною освітою на криміналістичні види експертиз та на будь-які інші види експертиз, якщо особа не має базової освітньої юридичної та криміналістичної підготовки.

Слухач навчається за одним вузьким напрямком, наприклад, проведення трасологічних експертиз за експертними спеціальностями 4,1 «Дослідження слідів людини та слідів тварини», 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами», 4.4 «Дослідження ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків», або проведення трасологічних експертиз за експертною спеціальністю 4,6 «Дактилоскопичні дослідження».

Причому, в програми навчання в обов'язковому порядку повинен бути включений курс «Тактика огляду місця події» з вивченням тактики огляду місць скоєння різних видів кримінальних правопорушень і відповідними практичними заняттями. По закінченню навчання повинен бути проведений екзамен за цією дисципліною з наданням випускникам курсів права самостійної участі в якості спеціаліста у проведенні огляду місця події.

В ході навчання поряд з традиційними формами навчання, І.А. Петрова, О.П. Снігер'єв справедливо вказують на доцільність «використання цілого комплексу різноманітних форм», серед яких «можуть бути: проблемні лекції; ділові ігри; ситуаційні завдання; наукові конференції та семінари; індивідуальна робота з фахівцями більш високого рівня; комп'ютерні тренінги; обмін досвідом з експертами, у тому числі й закордонними тощо» [9, с. 18].

Крім цього, необхідно в програмах навчання передбачити проходження обов'язкових виробничих практик (на базі НДЕКЦ та НДЕКЦ) для засвоєння на практиці теоретичних положень методик дослідження з обов'язковим складанням навчальних висновків.

Третій етап. Після закінчення курсу підготовки судові експерти протягом 6 місяців працюють під керівництвом закріплених за ними наставників на місцях. В ході подальшого стажування вони спільно проводять експертні дослідження і проводять підготовку для участі у засіданні Експертно-кваліфікаційної комісії МВС, з приводу розгляду нею питання про присвоєння працівникам кваліфікації судового експерта

Лише пройшовши всі вищезначені етапи підготовки, за рішенням Експертно-кваліфікаційної комісії, судові експерти можуть отримати кваліфікацію за відповідною експертною спеціальністю.

Якщо судовий експерт, що вже має кваліфікацію за певною експертною спеціальністю та бажає отримати нову кваліфікацію за іншою експертною спеціальністю, за згодою керівника підрозділу повинен пройти курс перепідготовки в Інституті за відповідними програмами. Терміни навчання на курсах повинні залежати від освітнього рівня слухача, складності експертної спеціальності та об'єму навчальної програми.

Перед призначенням на будь-яку (крім нижчої) посаду в Експертній службі кандидат повинен також в Інституті пройти одномісячний курс підвищення кваліфікації за спеціальною програмою. Успішне завершення проходження курсу підвищення кваліфікації повинно бути умовою для подальшого призначення і на керівну посаду в Експертній службі.

В ході підготовки судових експертів безумовно основна увага повинна бути сконцентрована на вивченні методик досліджень. Але, судовий експерт зобов'язаний не тільки виконувати експертні дослідження, у разі необхідності, у якості спеціаліста брати участь у складі слідчо-оперативної групи в огляді місця події. Як було зазначено вище, по закінченню курсів підвищення кваліфікації слухачі повинні отримати право самостійної участі в огляді місця події. Як свідчить судово-експертна практика проведення судових експертиз, їх результати, нерозривно пов'язані з процесом та результатами огляду місця події. Теоретичні знання та практичні навички тактики огляду місця події судовий експерт (спеціаліст) повинен постійно оновлювати та вдосконалювати. Особливо враховуючи той факт, що судові експерти НДЕКЦ залучаються, як правило, для участі в оглядах місць подій в ході розслідування тяжких та резонансних кримінальних проваджень. І це трапляється не часто. Тому, враховуючи наявність в штаті НДЕКЦ великої кількості не досвідчених співробітників, необхідно створити систему тренінгів, що включатимуть, як теоретичну, так і практичну складові тактики оглядів місць подій. Для підвищення ефективності результатів оглядів місць подій, у процес тренінгів, разом з судовими експертами НДЕКЦ у змішані малочисельні групи необхідно залучати, також, і особовий склад інспекторів-криміналістів слідчих відділів Національної поліції. Це дасть можливість підвищити кваліфікацію співробітників

різних структурних підрозділів МВС, їх взаємодію в ході оглядів місць подій.

Також, необхідно акцентувати увагу на особливій ролі самоосвіти експерта, як надважливого процесу постійної його професійної підготовки. Криміналістика, як «жива» наука, обов'язково повинна йти в ногу з часом, постійно реагувати на виклики, що постійно виникають перед суспільством. Тому, судові експерти повинні постійно самовдосконалюватись. Цей процес також стимулює наукова робота.

Для підвищення професійного рівня судових експертів, якості проведення судових експертиз необхідно використовувати можливості пов'язані з членством ДНДЕКЦ МВС України в Європейській мережі судово-експертних установ (ENFSI).

Основний напрямок діяльності ENFSI спрямовано на досягнення світового рівня судової експертизи. Це забезпечується такими принципами: членство в ENFSI об'єднує виробничі, наукові та методичні можливості судово-експертних установ; розширення членства в ENFSI закріплює довіру до цієї організації правоохоронних структур, судів; встановлюються та всіляко підтримуються ділові відносини з іншими організаціями, діяльність яких пов'язана з криміналістикою й судовою експертизою; заохочується діяльність усіх членів ENFSI, які впроваджують в експертну практику сучасні методики досліджень, міжнародні стандарти, високу компетентність експертів [10, с. 245].

Під патронатом цієї міжнародної організації та Міністерства юстиції США здійснювалися заходи щодо акредитації лабораторії Експертної служби МВС України за міжнародним стандар-

том ISO/IEC 17025. Вказана робота передбачала створення системи навчання кваліфікованих судових експертів; оснащення лабораторних комплексів на сучасному рівні; запровадження системи управління якістю експертиз. За результатами аудиту, 2012 року ДНДЕКЦ МВС України видано атестат акредитації, яким засвідчено компетентність лабораторій Державного центру згідно з вимогами ДСТУ ISO/IEC 17025 [11, с. 124].

На сьогоднішній день за цим стандартом вже сертифіковано кілька підрозділів Експертної служби МВС України. Ця робота у даному напрямку буде продовжуватись і надалі, з метою сертифікації всіх експертних лабораторій Експертної служби МВС України.

Висновки. Таким чином, необхідно констатувати, що система підготовки експертних кадрів для Експертної служби МВС наразі не відповідає завданням, які на сьогоднішній день стоять перед службою. Для продовження початих реформ, в найкоротший термін необхідно оновити нормативну базу, що регламентує судово-експертну діяльність, привести її у відповідність до цілей і завдань, які вона покликана вирішувати. За сприяння міжнародних організацій, використовуючи досвід передових, в першу чергу, європейських країн, створити нову систему підготовки судових експертів, яка б дозволила підняти на якісно новий рівень проведення судових експертиз, наукову, науково-методичну роботу. Система підготовки повинна бути спроможна швидко перебудовуватись, вдосконалюватись при зміні обставин. Всі ці заходи також будуть сприяти підвищенню престижності експертних професій.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.08.2020).
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19#Text> (дата звернення: 28.08.2020).
3. Кофанов А.В. Деякі аспекти проблематики підготовки судових експертів, їх взаємодії з керівництвом та оцінки проведених ними досліджень. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 2. С. 107–115.
4. Бараняк В.М. Проблеми підготовки судових експертів у вищих навчальних закладах України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 801. С. 229–233.
5. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4038-12#top> (дата звернення: 29.08.2020).
6. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 29.08.2020).
7. Клименко Н.И., Стринжа В.К. К вопросу о подготовке экспертов. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1989. Вып. 39. С. 25–28.
8. Шерстюк В.М. Організаційно-правові та морально-психологічні засади судово-експертної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 21 с.
9. Петров І.А., Снігерьев О.П. Шляхи вдосконалення системи підготовки судових експертів в Україні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса* (Харків, 10-11 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 17–20.
10. Хоша В.В., Мануленко О.В. Перспективи розвитку судово-експертних установ Міністерства юстиції України в аспекті вступу до Європейської системи ENFSI. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць*. Харків, 2009. Вип. 9. С. 244–249.
11. Лопата О.А. Міжнародне співробітництво Експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. С. 234.

References:

1. The Law of Ukraine (April 13, 2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks № 4651-VI [Criminal Procedure Code № 4651-VI]. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. (Editorial series "The Law of Ukraine"). Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (accessed 26.08.2020).
2. The Law of Ukraine (July 2, 2015). Pro Natsionalnu politsiuu № 580-VIII [About the National Police № 580-VIII]. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. (Editorial series "The Law of Ukraine"). Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (accessed 28.08.2020).

3. Kofanov, A.V. (2013). Deiaki aspekty problematyky pidhotovky sudovykh ekspertiv, yikh vzaiemodii z kerivnytstvom ta otsinky provedenykh nymy doslidzhen [Some aspects of the issues of training forensic experts, their interaction with management and evaluation of their research]. *Kryminalistychnyi visnyk*, no. 2, pp. 107–115.
4. Baraniak, V.M. (2014). Problemy pidhotovky sudovykh ekspertiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Problems of training forensic experts in higher educational institutions of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, no. 801, pp. 229–233.
5. The Law of Ukraine (February 25, 1994). Pro sudovu ekspertyzu № 4038-XII [About forensic examination № 4038-XII]. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. (Editorial series “The Law of Ukraine”). Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4038-12#top> (accessed 29.08.2020).
6. The Law of Ukraine (July 1, 2014). Pro vyshchu osvitu № 1556-VII [About higher education № 1556-VII]. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. (Editorial series “The Law of Ukraine”). Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (accessed 29.08.2020).
7. Klimenko, N.I., & Strinzha, V.K. (1989). K voprosu o podgotovke ekspertov [On the question of training experts]. *Kriminalistika i sudebnaya ekspertiza*, vol. 39, pp. 25–28.
8. Sherstiuk, V.M. (2007). Orhanizatsiino-pravovi ta moralno-psykholohichni zasady sudovo-ekspertnoi diialnosti [Organizational, legal and moral and psychological principles of forensic activity] (Extended abstract of Candidate’s thesis), Kharkiv: Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. (in Ukrainian)
9. Petrov, I.A., & Sniherov, O.P. (2018). Shliakhy vdoskonalennia systemy pidhotovky sudovykh ekspertiv v Ukraini [Ways to improve the system of training forensic experts in Ukraine]. Proceedings of the *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kry-minalistyky: Naukovo-praktychna konferentsiia, prysviachena 95-richchuu stvorennia Kharkivskoho NDI sudovykh ekspertyz im. Zasluzhenoho profesora M.S. Bokariusa* (Kharkiv, October 10-11, 2018). Kharkiv: Pravo, pp. 17–20.
10. Khosha, V.V., & Manulenko, O.V. (2009). Perspektyvy rozvytku sudovo-ekspertnykh ustanov Ministerstva yustytzii Ukrainy v aspekti vstupu do Yevropeiskoi systemy ENFSI [Prospects for the development of forensic institutions of the Ministry of Justice of Ukraine in terms of accession to the European ENFSI system]. Proceedings of the *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: zbirnyk naukovykh prats*. Kharkiv: Pravo, vol. 9, pp. 244–249.
11. Lopata, O.A. (2017). Mizhnarodne spivrobotnytstvo Ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy [International cooperation of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] (Candidate’s thesis). Kyiv. (in Ukrainian)